

Міністерство освіти і науки,
молоді та спорту України
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Юридичний інститут

Збірник наукових статей

**Актуальні проблеми вдо-
сконалення чинного зако-
нодавства України**

Випуск XXVIII

м. Івано-Франківськ, 2012

ІНТЕРЕС ЯК ОБ'ЄКТ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ У СФЕРІ ВІДНОСИН ВЛАСНОСТІ

УДК 347.922.33

Згідно частини 1 статті 16 Цивільного кодексу України, кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого особистого немайнового або майнового права та інтересу. Частина 2 вказаної статті визначає способи захисту цивільних прав та інтересів. Вказані положення законодавства обумовлюють потребу у розгляді питання про поняття та зміст інтересу як об'єкту правової

охорони, а також співвідношення інтересу з таким об'єктом правової охорони як суб'єктивне право власності.

Окремі аспекти даного питання неодноразово розглядалися в літературі, зокрема можна загадати про дослідження науковців радянської доби (Ю.К. Толстой, О.С. Іоффе, В.П. Грибанов), а також сучасні праці українських (І.А. Бірюков, О.Д. Крупчан) та зарубіжних (В.І. Ємельянов, А.В. Малько, С.В. Михайлов) авторів. Проте вивчення відповідних праць вказує на існування певних суперечностей та відсутність єдиної точки зору з досліджуваного питання.

На сьогодні прийнято вважати, що законодавчо окреслені кордони легально дозволеної поведінки власника визначаються у негативний спосіб [1, с. 3-4], тобто шляхом опису поведінки, окремих дій, які вчиняти не можна. Тому, коли мова йде про допустимі межі здійснення суб'єктивного права власності, в літературі достатньо часто зазначається, що вони обмежуються двома факторами: несуперечністю дій особи законодавству, а також непорушенням прав і охоронюваних законом інтересів інших осіб [2, с. 23-24; 3, с. 236-237; 4, с. 88-89; 5, с. 81-95].

Істотним при цьому є те, що визначаючи крайні межі здійснення суб'єктивного права власності, слід враховувати право власника задовольняти при такому здійсненні свої законні інтереси і водночас відповідний цьому обов'язок власника не порушувати законні інтереси інших суб'єктів. Іншими словами, можна говорити про те, що свобода власника щодо використання свого майна поширюється до тієї міри (межі), доки у нього будуть зберігатись інтереси, що охороняються законом.

Слід зазначити, що суб'єктивне право і охоронюваний законом інтерес є відносно окремими явищами, яким надається самостійна правова охорона. Це, зокрема, впливає з положень статті 15 Цивільного кодексу України. Свого часу окремі радянські науковці, такі як Ю.К. Толстой та О.С. Іоффе, намагались обґрунтувати включення інтересу до змісту суб'єктивного права [6, с. 242-244; 6, с. 3-4; 7, с. 20-21]. Цей підхід був обумовлений характерним для того часу класовим підходом до розуміння як права в цілому, так і права власності зокрема, та, відповідно, включенням до визначення поняття права власності вказівки на відображення ним класових чи суспільних інтересів. На сьогодні науковці дотримуються думки про відмінність цих явищ. Як зазначив з цього приводу І.А. Бірюков, "інтерес лежить поза межами суб'єктивного права, ...є невід'ємним супутником суб'єктивного права" [7, с. 18-20].

Що слід розуміти під інтересом особи? В.П. Грибановим свого часу було запропоновано визначення інтересу як потреби, що набула форми свідомого спонукання і проявляється у вигляді бажань, намірів, прагнень і, врешті, в тих відносинах, в які вступають особи в процесі своєї діяльності [6, с. 240]. Подібним чином, як об'єктивну причину діяльності суб'єкта, визначає інтерес І.А. Бірюков [7, с. 20]. Такий підхід до визначення інтересу вказує, яким чином він обумовлює участь особи у правовідносинах, проте не дає можливості відмежувати інтерес від суб'єктивного права та не пояснює, чому інтересам надається правовий захист.

О.Д. Крупчан пропонує визначення, згідно з яким законним інтересом є відображений в об'єктивному праві або такий, що впливає з його загального змісту, юридичний дозвіл, гарантований державою, який проявляється в прагненні суб'єкта користуватись конкретним соціальним благом і звертатись в певних випадках за захистом до компетентних органів з метою задоволення власних потреб, котрі не суперечать суспільним [8, с. 17-18]. Такої ж позиції щодо визначення законного інтересу дотримується А.В. Малько. На його думку, зміст законного інтересу складається з двох елементів (прагнень): користуватись конкретним соціальним благом та звертатись в необхідних випадках за захистом. Сутність ж інтересу полягає у простому юридичному дозволі, що відображений у суб'єктивному праві або такий, що впливає із змісту суб'єктивного права [9, с. 375-380].

Слід вказати, що не всякі інтереси особи підлягають правовому захисту. Так, у Цивільному кодексі України зазначено, що не підлягають захисту інтереси, які суперечить загальним засадам цивільного законодавства (пункт 2 статті 15), суперечать закону (стаття 980), суперечать інтересам інших осіб (стаття 64). Судом може бути відмовлено у захисту інтересів, якщо особа порушує права інших осіб, завдає шкоди довкіллю або культурній спадщині, зловживає правом, не додержується при здійсненні прав моральних засад суспільства (стаття 16 Цивільного кодексу України).

Необхідно також звернути увагу на те, що саме поняття “інтерес” є достатньо широким і може вживатись у різних значеннях. Тому завжди необхідно враховувати, в якому контексті використовується в законодавстві та літературі певне поняття. Так, саме як розглядуване в даній роботі явище слід розглядати “охоронюваний законом інтерес” про який йдеться в статті 4 Цивільного процесуального кодексу України від 18.07.1963 року та рішенні Конституційного Суду України від 01.12.2004 року № 18-рп/2004, “законний інтерес” (стаття 1 Господарського процесуального кодексу України), “інтерес” (стаття 3 Цивільного процесуального кодексу України від 18.03.2004 року, стаття 2 Кодексу адміністративного судочинства України, стаття 15 чинного Цивільного кодексу України).

На сьогодні ми маємо офіційне тлумачення поняття “охоронюваний законом інтерес”, що міститься у рішенні Конституційного суду України від 01.12.2004 року № 18-рп/2004 [10]. Тут вказано, що дане поняття слід розуміти як прагнення до користування конкретним матеріальним та/або нематеріальним благом, яке юридично опосередковується як зумовлений загальним змістом об'єктивного і прямо не відображений у суб'єктивному праві дозвіл, що є самостійним об'єктом судового захисту та інших засобів правової охорони з метою задоволення індивідуальних і колективних потреб, які не суперечать Конституції і законам України, суспільним інтересам, добросовісності, розумності та іншим загально-правовим засадам.

Конституційний суд України прийшов до висновку, що інтерпретацію поняття охоронюваного законом інтересу слід здійснювати у вузькому розумінні, розглядаючи інтерес як такий, що перебуває у логічно-смысловому зв'язку із суб'єктивними правами, але прямо ними не опосередковується, тобто виходить за межі останніх. Важливим при цьому є те, що охоронюваний законом інтерес

визначено як легітимний дозвіл, що регулює ту сферу відносин, заглиблення в яку для суб'єктивного права законодавець вважає неможливим або недоцільним. І суб'єктивне право, і пов'язаний з ним інтерес Конституційним Судом України визначені як дозволи, при тому, що суб'єктивне право виступає дозволом, зміст якого передбачено законом, в той час як охоронюваний законом інтерес виступає як дозвіл поведінки, що не заборонена законом. При цьому до ознак охоронюваного законом інтересу, як правового феномену віднесено те, що він: а) виходить за межі змісту суб'єктивного права; б) є самостійним об'єктом судового захисту та інших засобів правової охорони; в) має на меті задоволення усвідомлених індивідуальних і колективних потреб; г) не може суперечити Конституції і законам України, суспільним інтересам, загальновизнаним принципам права; д) означає прагнення (а не юридичну можливість) до користування у межах правового регулювання конкретним матеріальним та/або нематеріальним благом; є) розглядається як простий легітимний дозвіл, тобто такий, що не заборонений законом.

Узагальнюючи вказане, слід акцентувати увагу на відмінностях між суб'єктивним правом і охоронюваним законом інтересом. А.В. Малько з цього питання вказує, що вони відрізняються між собою за своєю сутністю, змістом і структурою. На відміну від суб'єктивного права, інтерес є юридичним дозволом, який дає право на певну свободу поведінки і правовий захист, не забезпечується юридичними обов'язками контрагентів (що особливо актуально для права власності як абсолютного права), не передбачає чіткого визначення меж (виду і міри) можливої поведінки та впливає із сукупності правових норм, правових принципів, виступаючи якісно відмінним способом правового регулювання суспільних відносин [9, с. 373-389].

Таким чином, визнання за особою охоронюваного законом інтересу, пов'язаного з наявністю у неї суб'єктивного права приватної власності на землю, розширює коло відносин, в яких вона може брати участь при здійсненні даного права користуючись правовим захистом. Відбувається свого роду зростання обсягу свободи власника, що є ширшим за межі, безпосередньо надані власнику суб'єктивним правом власності як таким.

Враховання наявності у власника інтересів, що впливають з належного йому права і підлягають правовому захисту, та його обов'язку не порушувати права та охоронювані законом інтереси інших осіб дає можливість більш чітко визначити крайні межі здійснення суб'єктивного права приватної власності, ніж це мало б місце при використанні загальних принципів права чи приписів правових норм. Зокрема, такі інститути як зловживання правом та добросусідство (глава 17 Земельного кодексу України) саме мають на меті врегулювати конфлікти, що виникають при здійсненні суб'єктивних прав, включаючи право власності на землю, шляхом примирення зацікавлених суб'єктів, погодження їх інтересів.

Узагальнюючи викладене, слід відзначити, що при визначенні меж здійснення суб'єктивного права власності слід враховувати право власника задовольняти при цьому свої законні інтереси і його відповідний обов'язок не порушувати законні інтереси інших осіб. Свобода власника поширюється до тієї міри, доки

у нього будуть зберігатись пов'язані з його правом охоронювані законом інтереси. Охоронюваний законом інтерес у сфері відносин власності слід розглядати як зумовлений загальним змістом законодавства і прямо не опосередкований у суб'єктивному праві власності дозвіл власнику щодо всебічного використання належного йому майна, який є самостійним об'єктом правового захисту і надається власнику з метою задоволення його потреб. Сутність його полягає у простому юридичному дозволі, що відображений у суб'єктивному праві власності або випливає із цього права, який надає певну свободу дій та право на захист. На відміну від суб'єктивного права, законний інтерес (охоронюваний законом інтерес) не забезпечується юридичними обов'язками інших осіб та не передбачає чіткого визначення виду і міри можливої поведінки.

1. Михайленко О.О. *Речово-правові обмеження права приватної власності за стародавнім римським та сучасним цивільним правом України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук: спец. 12.00.03 / О.О. Михайленко.* – Харків, 2003. – 20 с.
2. Щенникова Л.В. *Вещные права в гражданском праве России / Лариса Владимировна Щенникова.* – М.: Изд. БЕК, 1996. – 200 с.
3. *Цивільне право України: підручник. У 2-х кн. - Кн. 1 / [Д.В. Боброва, О.В. Дзера, А.С. Довгерт та ін.]; за ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнєцової.* - К.: Юрінком Інтер, 2000. - 864 с.
4. *Цивільне право України: навч. посібн. / [Ю.В. Білоусов, С.В. Лозінська, Д.В. Русу та ін.]; за ред. Р.О. Стефанчука.* – К.: Наукова думка; Прецедент, 2004. – 448 с.
5. Михайлов С.В. *Категория интереса в российском гражданском праве / С.В. Михайлов.* – М.: Статут, 2002. – 205 с.
6. Грибанов В.П. *Осуществление и защита гражданских прав / Вениамин Петрович Грибанов.* – М.: Статут, 2001. – 411 с.
7. Бірюков І. *Інтерес і суб'єктивне цивільне право / І. Бірюков // Право України.* – 2002. - № 4. – С. 18 – 21.
8. Крупчан О.Д. *Методологічні підходи до проблеми взаємозв'язку приватного і публічного права / О.Д. Крупчан // Методологія приватного права: збірник наук. праць (за матеріалами наук. - теорет. конф., м. Київ, 30 травня 2003 р.) / Редкол.: О.Д. Крупчан (голова) та ін. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 480 с.*
9. *Проблемы теории государства и права: учебное пособие / [Марченко М.Н., Лейст О.Э., Попков В.Д. и др.]; под ред. М.Н. Марченко.* – М.: Юристъ, 2005. - 656 с.
10. *Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 4 Цивільного процесуального кодексу України (справа про охоронюваний законом інтерес) № 18-рп від 01.12.2004 року // [електронний ресурс] – режим доступу: <http://www.ccu.gov.ua>*

Мироненко І. В. Інтерес як об'єкт правової охорони у сфері відносин власності

В даній статті розглядаються питання про поняття та зміст інтересу в сфері відносин власності, а також його співвідношення з поняттям суб'єктивного прав власності. Охоронюваний законом інтерес у цій сфері слід розглядати як зумовлений загальним змістом

законодавства і прямо не опосередкований у суб'єктивному праві власності дозвіл власнику щодо всебічного використання належного йому майна, який є самостійним об'єктом правового захисту і надається власнику з метою задоволення його потреб. На відміну від суб'єктивного права, законний інтерес (охоронюваний законом інтерес) не забезпечується юридичними обов'язками інших осіб та не передбачає чіткого визначення виду і міри можливої поведінки.

Ключові слова: інтерес, межі здійснення права, суб'єктивне право власності.

Миرونенко И. В. Интерес как объект правовой охраны в сфере отношений собственности

В данной статье рассматриваются вопросы о понятии и содержании интереса в сфере отношений собственности. Охраняемый законом интерес следует рассматривать как обусловленное общим содержанием законодательства и прямо не отраженное в субъективном праве собственности разрешение владельцу всесторонне использовать надлежащее ему имущество, которое является самостоятельным объектом правовой защиты и предоставляется владельцу с целью удовлетворения его потребностей. Законный интерес не обеспечивается юридическими обязанностями других лиц и не предусматривает четкого определения вида и меры возможного поведения.

Ключевые слова: интерес, пределы осуществления права, субъективное право собственности.

Mironenko I.V. Interest as an object of legal protection in the field of property relations

This article was devoted to the questions of notion and interest maintenance in sphere of relations of own. As conditioned by the general maintenance of legislation and not foreseen in the equitable right of own permission to the proprietor comprehensively to use its property. He is independent object of legal defense and is given proprietor with aim of satisfaction of his necessities. Unlike the equitable right, a legal interest is not secured by the legal duties of other persons and does not foresee the clear decision of kind and measure of possible conduct.

Keywords: interest, right realization lines, equitable right of own.